

**Умматни касб қилиб,
етакчилигини қўлга
олиш услуби**

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Умматни касб қилиб, етакчилигини қўлга олиш услуби

Ҳизб ўз юришида Расууллоҳ ﷺ босган йўлни қадамма-қадам босиб ўтади. Расууллоҳ ﷺга Исломга ёрдам беришда вазир бўлган завжалари Хадижа ва ўз қавмига қарши ёрдамчи, ҳимоячи ва қалқон бўлган амакилари Абу Толиб вафот этганингдан кейин Қурайш тарафидан озорлар қаттиқ кучайгач Расууллоҳ ﷺ Сақиф қабиласидан ўз қавмига қарши нусрат ва ҳимоя излаб, Оллоҳ ва Азза ва Жалладан келган нарсани ундан қабул қилишларини умид қилиб Тоифга чиқдилар. Тоифга боргач, Сақиф қабиласининг саййидларидан бир нафари олдига бориб уларни Оллоҳга даъват қилдилар ва улар билан Исломни ёйишликда унга ёрдам (нусрат) беришлари, унга хилоф чиққанларга қарши у билан бирга туришлари ҳақида сўзлашдилар. Улар буни қабул қилмай, жуда хунук суратда рад қилдилар. Шунда Маккага қайтдилар. Ваҳолангки Қурайш унга ва унинг динига қаттиқ қарши эдилар. Озгина заиф кишилар иймон келтирган эдилар холос. Расууллоҳ ﷺ ҳаж мавсумларида араб қабилаларига юзланиб уларни Оллоҳга даъват қилар, ўзининг пайғамбар эканлигининг хабарини берар, улардан ушбуни тасдиқлашларини ва Оллоҳ юборган рисолани етказишилик учун уни ҳимоя қилишларини сўрар эдилар. Минода қабилалар чодирларига келиб, «Эй бани фалончи, мен сизларга юборилган Оллоҳнинг пайғамбараман. Оллоҳ сизларга ёлғиз Ўзига ибодат қилишингизни, Унга ҳеч нарсани шерик қилмаслигингизни, Оллоҳни қўйиб сизлар ибодат қилаётган бутларингизни тарқ қилишингизни, менга иймон келтириб, тасдиқлашингизни, Оллоҳ менга юборган рисолатни етказишим учун мени ҳимоя қилишингизни буюради». Дердилар.

Оллоҳ Азза ва Жалла ўз динини зохир қилиб, Ўз пайғамбари Муҳаммад ﷺни азиз қилиб, унга ёрдамчиларни тайёрлаб қўйишиликни хоҳлаган пайтда Расууллоҳ ﷺ

мавсумда чиқиб ансорлардан бир нафарига йўлиқдилар ва улардан «сизлар кимсизлар» деб сўрадилар. Улар: Биз Ҳазражданмиз, дедилар. Пайғамбар : Мен билан ўтириб сўзлашмайсизларми?, дедилар. Улар рози бўлдилар. Бирга ўтириб сўзлашдилар. Расууллоҳ ﷺ уларни Оллоҳ Азза ва Жаллага даъват қилдилар, уларга Исломни кўндаланг қилдилар, Қуръондан тиловот қилиб бердилар. Шунда улар Расууллоҳ ﷺни тасдиқлашиб, Исломни қабул қилдилар. Сўнг айтдилар: «Биз қавмимизни ўзаро душманлик холида ташлаб келдик. Биздек бир-бирига ёмонли ва душманлик қилувчи қавм йўқ. Шояд Оллоҳ сиз сабабли бизнинг ўртамизни иттифоққа келтириб жамласа. Биз қайтиб бориб уларни сизнинг ишингизга чақирамиз, биз сиздан қабул қилган ушбу динни уларга ҳам рўбарў қиласиз. Агар уларни Оллоҳ сизнинг устингиздам жамласа, сиздан азизроқ киши бўлмайди». Сўнг улар иймон келтиришиб, тасдиқлашиб ўз юртларига қайтиб кетдилар. Мадинага келишгач уларга Расууллоҳ ﷺ ҳақида гапириб бердилар ва уларни Исломга даъват қилдилар. Уларнинг ичидаги Ислом ёйилди ҳатто Оллоҳнинг дини кирмаган бирорта хонадон қолмади. Орадан бир йил ўтиб, ҳақ мавсуми келгач, ансорлардан ўн икки киши Расууллоҳ ﷺ билан ақабада учрашишди. Бу аввалги ақаба эди. Улар Расууллоҳ ﷺга (аёллар) байъатини бердилар. Мадинага қайтмоқчи бўлишганда уларга Қуръон ўқиб бериш, Исломни, фиқҳ илмини ўргатиш учун Мисъаб ибн Умайр ибн Хошимни жўнатди. Мадинада Мисъабни «Қори» деб номлашди. Оллоҳ унинг қўли билан ғалабани бериб, Авс ва Ҳазражнинг сайдилари Саъд ибн Убода, Усайд ибн Хузайр ва Саъд ибн Муозлар иймон келтиришди. Уларнинг исломи билан Мадина аҳлининг барчаси Исломга кидилар. Уларни Ислом қолипига солиш учун Мисъаб ибн Умайр уларга Қуръон ўқиб берар, Исломни ўргатар ва фиқҳ илмидан ҳам таълим берар эди. Улар унинг атрофида тўпланишиб, унга мурожаат қиласиган, у талаб қиган нарсани бажарадиган бўлишди. Мисъабнинг уларга таъсири уларнинг бошлиқларини касб қилиш орқали бўлди. Мисъаб улар ичидаги бир йил турди. Шунинг вақт ичидаги уларнинг фикрлари ва завқлари Исломга мослашди. Улар Исломни ва Расууллоҳ

Ени ўз бағрига олдилар. Ислом ҳимояси йўлида, унинг пайғамбари йўлида, мусулмонлар ҳимояси йўлида ва Исломни рисола сифатида оламга олиб чиқиш йўлида ўзлари эга бўлган барча нарсани қурбон қилишга тайёр бўлдилар.

Юқорида гаплардан бир неча иш равshan бўлади:

1) Расулуллоҳ Ҳавжалари Хадижа ва амакилари Абу Толиб вафот топиб, заифлик холатлари ва Қурайш озорлари қаттиқ кучайгандагина нусрат талаб қилишни бошладилар. Нусрат талаб қилиш аввалда қилмаган янги иш эди.

2) Расулуллоҳ нусрат талаб қилиш учун кофириларни, қувват эгаларини қасд қилган эдилар. Ишни нусрат талаб қилишдан бошламаганлар, балки уларга ўзини Оллоҳ тарафидан юборилган пайғамбар эканлигини хабар қиласар, бутларни қўйиб ёлғиз Оллоҳга иймон келтиришларини ва ўзини Оллоҳ тарафидан Ислом рисолати билан юборилган элчи эканликларига иймон келтириб тасдиқлашларини талаб қиласар эдилар. Улар бу кишига иймон келтириб тасдиқлаганларидан кейингина Исломни бутун оламга рисолат қилиб олиб чиқиш учун, уларни ўзига ёрдамчи ва ҳимоячи қилиб олиш учун улардан нусрат талаб қиласар эдилар.

3) Расулуллоҳ нусрат талаб қилишни бошлаганларида фақат нусрат талаб қилиш ишига чекланмадилар, балки бу ишни аввал қилаётган даъватни кўтариш ишига қўшимча қилдилар. Аввалги барча ишларини давом етказиб, бу ишларга нусрат талаб қилишни қўшимча қилдилар.

4) Мадинада баъзи бир кишилар иймон келтирганларидан кейин у ерга Мисъаб ибн Умайрни юборишдан Ислом ва пайғамбарга иймон келтирган Ислом ҳимояси ва даъват йўлида ўлимга ҳам тайёр бўлган кучли пойдеворни пайдо қилишни мақсад қилган эдилар. Шунинг учун Мисъабни уларга Қуръон ўқиб, Исломни ўргатиб, фиқҳдан таълим бериш учун, яъни уларни Ислом қолипига солиш ишини бажариш учун юбордилар.

Амалда ҳам шундай бўлди. Мисъаб уларнинг бошлиқлари Саъд ибн Муоз, Усайд ибн Хузайр, Саъд ибн Убодани касб қилолгандан кейин уларнинг барчасини Исломга касб қилиб, Ислом фикрлари билан шакллантира олди. Ҳатто Ислом

уларнинг алоқаларида муҳокама этиладиган бўлди ва барча мажлисларига ва сўзларига хукмрон бўлди. Улар Исломни томомила ўз бағрига олдилар ва унинг йўлида ўлимга тайёр бўлдилар.

Амалда улар Оллоҳга, расулига ва динига ёрдам бердилар ва Оллоҳ уларни «Ансорлар» деб номлади. Уларнинг етакчилиги фикрий ва амалий етакчилик бўлди. Ансорлар ўзларининг обруйларининг ўлдирилишига, бойликлари зое кетишига қарамай Расулуллоҳ Ислом аҳкомларига мувофиқ тўла бўйсуниб, у кишига ёрдам бериш ва ҳимоя қилишга байъат берганларидан кейин Расулуллоҳ Мадинага хижрат қилиб у ерда давлатни тикладилар. Бу иш табиий бўлган эди.

Ҳизб тафоул (Уммат устида ишлаш) даврида икки янги ва оғир ишга дуч келди. Улардан бири нашралар ва боғланишлар одамларга таъсир қилмайдиган даражада жамият ва умматҳизб олдida музлаб қотиб қолган эди. Иккинчиси йигитларга озорнинг кучайиши ва ҳизбга босимнинг ортиши эди. Шунда ҳизб сийратга мурожаат қилди ва шу икки ишга Расулуллоҳ ҳам дуч келганини кўрди. Бу икки ишга дуч келгач Расулуллоҳ нусрат талаб қилдилар ва ўзи қилаётган даъватни ёйиш амалига нусрат амалини қўшдилар. Ҳизб ҳам мана шу ишни қабул қилиб, нусрат талаб қилиш таъмимини ишлаб чиқди ва нусрат талаб қила бошлади. Нусрат талаб қилишдан икки ишни кўзлади. Биринчиси: даъватни ёйишга имкон яратиш. Иккинчиси ҳукмга етиш.

1964 йили Рим папаси Қуддусга келиб уни давлатлаштиromoқчи бўлганда ҳизб унга қарши баёнот бериб, одамларни қўзғаб бу фикрга қарши етаклай олди.

Мана шу вақтда Иордания ҳизбга қулоқ солди. Ҳизб у ерда одамларни сиёсий ишда фикрий ва ҳиссий етаклай олди. Шунда ҳизб исломий ҳаётни қайта бошлаш ва даъватни кўтариш учун ҳукмни олиш мақсадида ўз ишини нусрат талаб қилишга чеклади. Тафоул (уммат устида ишлаш) даврида ва ҳизб нусрат талаб қилиш ишини бошлагандан кейин уммат ҳизбнинг фикрлари, раъйлари ва тоғасини қабул қилиши учун ҳизб ўз ишини умматни ўз қолипига солишга қаратди. Токи уммат ҳизбни ўз бағрига олсин ва бошқарувни ўз фикр ва

раъйлари билан бир шаҳарни бошқариш каби деб билган ҳизб тушунчасига мувофиқ умматни фикрий ва ҳиссий бошқаришда гавдаланадиган амалий боқариш имконияти бўлсин. Бундай амални бошқариш нафақат ҳиссий бошқариш, балки фикрлар ва раъйлар билан бошқаришdir. Бошқача қилиб айтганда, бирор амалда уларнинг фикрларини шахслари билан бирга бошқаришdir. Зеро Расулуллоҳ Ҳининг ва Мисъабнинг Мадинани бошқаришлари шундай бўлган.

Ҳизб бу босқичда икки йўналишни эътиборга олди. Биринчиси – шахслар, иккинчиси – умматда мабдага бўлган умумий оммни пайдо қилиш. Халқни бошқариш қоидаси биноси шулар жумласидандир. Чунки халқни бошқариш қоидаси қолипга солиш амалиётларининг бир бўлаги ва унинг натижаларидан биридир.

Шунинг учун ҳизб биз одамларга фикрларни кўтаришдан кўзлаган гояни амалга ошириш учун Умматни тартиблаш нашрасини ва минтақалар низоми услубини қўйди. Бу ғоя – одамларни ўша фикрга кўтариб, ҳаёт майдонида ўша фикрларни амалга ошириш учун етаклаш. Бунинг устига Халифалик давлатини тиклаш бутун оламга уруш эълон қилиш дегани. Демак, кофирлар ва мунофиқлар унга қарши елкама-елка турадилар. Ҳизб аъзолари ҳар қанча кўп бўлмасинлар, улар тиклайдиган давлатнинг қуввати қанчалар етук бўлмасин Уммат улар каби иймон келтириб ўшандай файрат билан улар билан бирга юрмас экан давлатни ва мамлакатни ҳимоя қилишга қодир бўла олмаслар. Бу давлатга қарши чиқишлиқ муолажа қилиниши зарур бўлган гуноҳ деб эътибор қилинади. Демак, уммат ҳизбнинг ҳам, давлатнинг ҳам шунингдек ҳизб фикрларининг ҳам ҳимоячисидир. Исломни давлат ва ҳизб билан бирга даъват сифатида бутун оламга уммат кўтариб чиқади. Ҳизб эса фақат етакчисидир холос. Етакчиликни амалга ошириш учун одамларни ҳизб қолипга солиш зарур. Ҳизб етакчилиги остида муайян ишларни бажариш учун одамларни етаклайдиган тартибот ҳизб учун зарурдир. Шунга кўра халқни бошқариш қоидаси биноси ва раъи оммни пайдо қилиш учун минтақалар низомини пайдо қилдики, бу минтақалар низоми осон ва енгилдир, чигал эмас. Бироқ ҳизб бу ишда зафар қозонмади.

Халқ танзимини пайдо қилиш, миңтақаларни етаклаш, етаклаб турған етакчиларни атрофига тұплаш каби ишларни амалға оширишни узоқ муддат имкони бўлмади. Ваҳолангки ҳизб марказлашиш нуқтасига етиб келган эди ва миңтақалар низомига ўзгартиришлар киритиб ишларни бошқариш таъмимини чоп этган эди. Шуларга қарамасдан, йигитларни узоқ вақт жуда жиддий равишда әргаштиришга ҳаракат қилиш билан бирга ҳатто шу кунгача ўзи кутган натижага эриша олмади. 1982 йилдан бошлаб биринчи ва иккинчи урушлар муваффақиятсиз бўлгандан кейин «Оллоҳнинг икроми – яқин», деган умид уни тарк этмаган холда ҳизбнинг ва у билан бирга интизор бўлган йигитларнинг ҳам асаблари таранглашди. Бу умид ва интизорлик ҳизбни ўзларига қайтариб қўйди. Ҳизб йигитларни ҳизбий амалларга эрчитишдан фафлатда қолди. Натижада йигитлар Оллоҳнинг ғалабаси яқин деган умид билан амалларни вожиб даражада бажаришдан сустлаб қолдилар. Кутишдик чўзилди. Кунлар, ойлар, йиллар ўтди. Ғалабага етишлик кечикди. Оллоҳнинг нусрати кечикди. Буларнинг натижасида баъзи йигитларнинг химмати сўнди. Баъзиларига ноумидлик иплари оралаб кирди. Вазият музлади, ҳаракат камайди, файрат сустлашди. Баъзи йигитлар энди энди ҳизбий амаллардан фойда йўқ деб кўра бошладилар. Улар унитдилар ёки атайлаб унитдиларки, ҳизбнинг иши барчаси боидан охирагача, пайдо бўлгандан то қиёмат кунигача одамларга ўзининг табаний қилган фикрлари ва раъйларини тушунтириш, эътиқод ва амал қиласиган ҳукмларни баён қилиш эди. Бу унинг халифаликни тиклашдан олдин ҳам, тиклашдан кейин ҳам қиласиган иши эди. Улар унитдилар ёки унитишга уриндиларки, Расулуллоҳ иш қаттиқлашган вақтда ҳам, нусрат талаб қилиш вақтида ҳам, ундан аввал ҳам даъват қилишдан, одамларга етказишдан тўхтамаганлар. Унитдиларки, Мисъаб ибн Умайрни Мадинаға Қуръон ўқиб, Исломни ўргатиб диндаги фиқҳ илмларини таълим бериш учун жўнатдилар, ҳатто Мадина аҳлини Ислом қолипига сола олдилар. Улардан Ислом давлати қуриладиган, Ислом, расули ва даъватининг байроғи ўрнашадиган мустаҳкам пойдевор пайдо қила олдилар. Унитдиларки, уммат ичида иш олиб бориб ҳизб

фикр ва раъйларини унга юклаш ва бу фикр, раъйларни одамларнинг гаплари ва мажлисларига ҳукмрон қилиш нусрат амалларини таъсирироқ ва нусрат аҳлини лаббай деб жавоб беришини фаолроқ ва тезроқ қилиб қўяди. Шунинг учун ҳизбий амалларга эътибор бериш ва уни марказлашиш даврида ҳизб амали талаб қилгандек бажариш, холатларда риоя қилинадиган ҳизбий амалларни бажаришда хатони четлаб ўтиш зарур.

Чунки ҳизбий амаллар сабабли ҳизб ёлғиз ўзи етакчи бўлиши учун унинг буйруқ ва кўрсатмаларига бўйин эгиб амалга оширишлик кўрингандек одамлар ҳизбнинг фикр ва раъйларини қабул қилганлиги кўринадиган амалий етакчилик билан одамларни етаклашга қодир бўлади. Чунончи Оллоҳнинг нусрати ва икроми келиши ва халифалик тикланиши учун нусрат амалларини бажариш учун ҳам хатодан четланиш вожиб. Шу билан биз умматни қолипга солган бўламиз, амалий етаклаган бўламиз ва ер юзида Оллоҳнинг ҳукмини татбиқ этадиган, «Laила иллаллоҳ» байробини баланд кўтарадиган, Исломни бутун оламга рисолат сифатида олиб чиқадиган халифаликни тиклаган бўламиз.

Ҳизбий амалларга эътибор бериш қолипга солиш амалиётига эътибор беришни, умматни амалий етаклайдиган амалларни бажаришни тақазо этади. Минтақалар низоми, умматни қолипга солиш учун қўйилган халқ танзими, халқ қоидасини ижод қилиш, уммат етакчилигини амалий қўлга олиш кўзланган мақсадни рўёбга чиқармади. Шунинг учун мақсадни ва уммат етакчилигини амалга оширишга олиб борадиган услубни қўйиш зарур.

Шунинг учун қўйидаги услуб қўйилди:

Биринчидан: Бу қисм йигитларининг ўз шаҳар-қишлоқларида ёки оила, қариндош-уруғлари ичida ёки ўз бозори савдогарлари ичida ёки маҳалласида обрў эътибори ва таъсири бор. Ўша йигитларнинг ҳар бири ўзининг атрофидаги кишилардан ўз таъсирини ўtkaza оладиган, ўрталарида ихтиром бўлган кимсаларни касб қилиб етаклаш иши юкланди.

Бу йигитлардан бирортасига касб қилиб етаклаш учун

муайян макон, муайян тараф ва муайян одамлар белгиланмайди, балки ўзлари таъсир ўтказа оладиган одамларни танлаш, макон ва тарафни танлаш ихтиёри берилади.

Агар бир йигитнинг ўз шаҳрида ёки маҳалласидами, қариндош-уруф, ёр-биродарлари ичидами таъсири ёки обрў-эътибори бир неча жиҳатдан бўлса, агар у қабул қилса икки тарафда иш олиб бориш берилади. Ихтиёр ўзида бўлади. Мутлақо юклатилмайди, балки бу ишларда йигитнинг ихтиёрига берилади, токи касб қилиб етаклаш мумкин деб кўрган тарафда ўзи рози бўлиб иш олиб борсин. Ҳар бир йигит касб қилиб етаклаш учун унга топширилган ишларни қўйидаги тартибда олиб боради:

1) улардан ҳар бири ўзига топширилган минтақада яшовчи ўзининг таъсири ва хурмати ўтган шахслар ҳақида сўзлаб бериши сўралади. Бу шахслар ёшли, қарими, жиддийми, савдогарми, зиёлими, кўпми-озми барибир. У ўзининг таъсирини ўтказа оладиган барча кишилар ҳақида сўзлаб бериши сўралади.

2) Улар билан танишиш, зиёрат қилиш ва шунга ўхшаш услублар орқали улар билан алоқани боғлаш устида ийлайди. Уларни уйига чақирибми ёки бевосита зиёрат қилибми, ё ўзларига белгили йўллар орқалими барибир улар билан алоқани мустаҳкамлаш учун ва зиёратни давомли қилиш учун байрамлар ва тўй муносабатларини ғанимат билади.

3) Шундан кейин уларни ҳизбга ва фикрларга мойил қилиш ва уларни ҳизбга муаййид қилиш устида ишлайди. Мақсад уларни ҳизбга аъзо қилиш эмас, балки ҳизбга дўстона муносабатда бўладиган, уни қўллайдиган муаййид ва ёрдамчи қилишdir.

4) Ҳизб фикрлари уларнинг фикрларига айланиши учун ва уларнинг ёрдами, қўллаб-кувватлашлари фикрий қаноатга биноан ва ҳизбга ишонишига биноан бўлиши учун уларни ҳизб фикрлари ва чиқараётган нашралари билан таъминлашни давом эттиради.

5) Уларни касб қилгач, ўзларининг минтақа ва маҳалла аҳлларидан ўзларига афзал деб билган кишини орасига киритишга ҳаракат қиласди. Афзалини касб қилиш –

қолганларини касб қилишдир. Мисъаб ибн Умайрнинг Саъд ибн Убодани, Саъд ибн Муозни ва Усайд ибн Хузайрни касб қилиши Авс ва Хазражни касб қилишга олиб борди.

6) Улардан ким касб қилинса, у ва унга эргашганлар ҳизбга муаййид ва ёрдамчи бўлиш асосида ваъда ва аҳд олинади. Унинг муаййид ва ёрдамчилардан бўлганлиги сезилади ва имкон борича унга ёрдам беришга ҳаракат қилинади. Бу бошқа муаййид ва ёрдамчиларни касб қилишга сабаб бўлади. Уларни касб қилишга ва муносиб услуб, тартиботлар билан улардан ваъда ва аҳд олишга қодир бўлган кимсани ишлатиб, ёрдамга мухтож бўлиши мумкин бўлган ишларда ёрдам беришга ҳаракат қилинади.

7) Йигит ўзига берилган минтаقا аҳлининг ишларини бошқаришга ва уларнинг манфаатларини адо этишга ҳаракат қиласи. Шу ишларда ўзига уларнинг таниқли, эҳтироми бор кишиларни шерик қилишга ҳаракат қиласи, бу уларнинг таниқли, эътиборли кишиларни ҳам, минтаقا аҳлини ҳам, етакчилигини ҳам касб қилиш услубларидан бири бўлади.

Шу етти нуқтада келган нарсаларга қўшимча ҳар бир йигит обрўли кишиларни касб қилишдан ташқари бевосита касб қилиш учун ўз шахри, қишлоғи, оиласи, маҳалласи ёки бозори, доираси ёки ташкилотидаги шахслар орасига сингиб кетиши керак. У ўзининг бу ишларида уларга фикр ва раъйларни бераётиб, муноқаша қилаётиб ва бу фикрларни жорий воқеа ва ҳодисаларга мослаб бераётганида ҳизбнинг фикр ва раъйларини уларга юклашга ҳаракат қиласи, токи улар ҳизбнинг фикр ва раъйларини қабул қилиб, ҳизбнинг қолипига мослашиб қолсинларки, уларни касб қилиш ва етакчилигини олиш табиий бўлади. Шунинг учун ҳизб чиқараётган нашралар ёки фикр ва раъйлар ёки бундан бошқа нарсалар билан уларни доимо таъминлаш зарур.

2. Бу қисм қолган йигитлардан ташкил топади: Бу йигитларнинг ҳар бирига ишлашлари учун ўзлари танлаган макон, тараф ва одамлар топширилади. Бу ўзи яшаётган маҳаллада ёки бир бозорда бўладими барибир, ёки бозорларда, яшаш жойларида ўзи амал қилаётган жойда ёки амал жойларида ёки бошқа жойларда бўладими барибир. Аммо рағбат ва ихтиёр билан бўлиши учун йигитларга

муайян тараф ёки макон таклиф қилинмай ўз ихтиёрига қўйилади. Муайян макон, тараф ёки одамларга чекланмай уларни боғланишлари очиқ бўлишини уларга топшириш жоиздир. Уларни бозорларнинг бир тарафига мажбуrlаш эмас, балки йўналтиришга ҳаракат қилинади. Биринчи қисм йигитлари ўзлари қиладиган барча ишларида юргани каби бу йигитларнинг ҳар бири ўзи танлаган макон ва тарафларни касб қилиб етаклаш учун ҳаракат қиласди. Ҳар бир йигит ўзи танлаган ва ишончини олган макон ва тарафда бошқаларни касб қилишга ёрдам берадиган муайян шахсларга марказлашишга ҳаракат қиласди. Касб қилишни хоҳлаган кишиларни ўзи танлаган жойда ёки тарафда зиёрат қилиши шарт эмас, балки ўзининг уйидаги ёки улар турган жойларда ёки ўзи танлаган жой ва тарафдан ташқарида зиёрат қилиши мумкин.

Иккинчидан: маҳаллий жиҳозлар ҳар бир йигитнинг ва унга бермоқчи бўлган жой, тараф ва одамларнинг воқелигини билгандан кейин улар ихтиёр қилган жойларга уларни бўлишириш, касб ишини топшириш ва етакчилик ишини топшириш билан шуғулланади.

Учинчидан: Халқа йигитларидан бевосита халқа мушрифлари масъулдирлар. Ҳар бир мушриф ўзига берилган халқа йигитларидан бевосита масъулдирлар. Одамларни касб қилиб етаклаш ишини бажарадими, йигитларга берилган жой ва тарафда ишлашадими халқ мушрифлари мана шу ишлардан масъулдир.

Тўртинчидан: Одамларни касб қилиб етакчиликни олиш ишини бажараётганда йигитларни кузатиб туриш вожиб бўлади. Кузатиш қўйидаги шаклда бўлади:

1) Вилоят ўз маҳаллий жиҳози орқали йигитларни кузатади. Вилоят мушриф ва йигитлар бевосита боғланади агар шуни зарур деб билса.

2) Маҳаллий жиҳозлар йигитларнинг ишларини халқа мушрифлари орқали кузатади. Мушрифлар маҳаллий жиҳоз аъзоларига тақсимланади. Маҳаллий жиҳоз кўрсатмалар, йўналишлар берганидек, ишларни воқелигидан воқиф бўлиб туриш учун йигитлар билан бевосита боғланади. Шунингдек агар зарур деб кўрса йигитлар билан юради.

3) Халқа мушрифлари ўз халқасининг йигитлари ишларидан воқиғ бўлиб туришлари учун бевосита кузатадилар ва улар билан шу ишда муноқаша қиласидилар. Уларга йўлланмалар, шижаотлантиришлар берадилар ва агар зарур деб кўрсалар ёки йигитлар талаб қиласалар одамлар билан боғланишда улар билан бирга юрадилар.

Бешинчидан: Мақсадли жонли боғланишлар устида марказлаштиришга қўшимча қолипга солиш амалини бажариш ва раъй ва фикрлар устида раъй оммни пайдо қилиш учун қўйидаги ишлар бажарилади:

- 1) Вилоят қиёдатдан келадиган нашраларни тарқатади.**
- 2) Вилоят ҳолатларнириоя қилган ҳолда фикр ва раъйларни ёки ечимларни ёки бирор фикр ва раъйга зарба беришни ёки қунлик маҳаллий воқеа ва ҳодисаларни муолажасини ўз ичига оладиган нашраларни чоп этади.**
- 3) Вилоят бирор фикр ва раъйни ёки фикр ва раъйга зарба беришни ҳолатларни риоя этган услубда ўз ичига оладиган 5-10 сатрдан иборат кичкина варақаларни чоп этиб тарқатади.**

4) Бирор фикр ва раъйлар билан ёки ечимлар билан ёки бирор фикр ва раъйларга зарба бериш учун ёки ишларни риоя қилиш ечимлари учун «ҳамалотул ҳамс» (яъни пичирлаш ҳужумлари) қўйилади. Бозорларда ва гавжум жойларда «ҳамалотул ҳамс» билан нашралар, варақалар ва ҳадисни тарқатишни кўпайтиришга эътибор қилинганидек нашра, варақа ёки «ҳамалотул ҳамс» чиқарилмай узоқ вақт ўтмаслигига эътибор қилинадики, ҳар бир йигит бунга қўшимча ўзига топширилган макон ва тараф билан боғланиш ишини бажаради.

Олтинчидан: Аҳамиятли нашра ва варақаларни тарқатишга қўшимча унда келган фикрлар билан одамларга боғланишлик ва муноқаша қилишлик ва унда келган фикрларни қабул қилишга қаноатлантириб, унинг талабига амал қилишга ундашлик учун услублар қўйилади.

Еттинчидан: Институт, университет ва мадрасаларнинг студентлари каби жонланиши ва қабул қилиши тез бўлган жойларга марказлашилади ва у ерни касб қилиб, етакчилигини оладиган кимсларни у ерга хосланади. Ҳар бир институт, куллиёт, мадраса ёки бирлашмада у ерни касб

қилиб етакчилигини олиш учун ўша ерликлардан бир жиҳоз пайдо қилишга ва барча чиқарилаётган нашра ва варақаларни у ерга етказиб беришга ҳаракат қилинади.

Саккизинчидан: Оқсоқолларни ва обрўли кимсаларни касб қилишга ва уларни дарс ва хитобларда чақирилмоқчи бўлган фикр, раъй ва муолажаларни ёки зарба берилиши ирода қилинганди фикр, раъй ва муолажаларни одамларга берадиган қилишга ҳаракат қилинади. Улардан барча обрўли оқсоқолларни касб қиласиган ва уларни ҳизб фикрларига амал қилишга ундайдиган бир жиҳозни тузишга ҳаракат қилинади.

Тўққизинчидан: Одамлар олдида ҳурмат-эҳтиромга сазовор бўлган йигитлар агар қодир бўлсалар маъруза ва чиқишлар қилишга ҳаракат қилишади. Қалами ўткир йигитлар газета-журналларга мақолалар ёзишга қизиқтирилади. Шунингдек ҳизб фикрларининг баъзини номи остида китоблар ёзиб, нашр қилишга – агар шунга қодир бўлсалар – ва хоҳлаган услубда тарқатишга тарғиб қилинади.

